

Irreaalsusega nakatatud reaalsus

KLAARIKA KALDJÄRV
raamatu tõlkija

Keeruline oleks mõõda vaadata asjaolust (olgu see siis juhuslik kokkusattumus või kummaline seaduspära), et kaks suurt hispaaniakeelse ulmejutu meistrit on mõlemad pärit just Argentiinast. Peale päritolumaad on neil veel nii mõndagi ühist ja muidugi ka erinevat.

Jorge Luis Borges sündis varem ja sureb hiljem kui Julio Cortázar, mõlemad surevad Euroopas, Borges on maetud Genfi, Cortázar Pariisi, kus ta elas oma elu teise poole 33 aastat. Borgest ja Cortázari seob ka üks oluline kokkupuude ajas ja ruumis – nimelt ilmub Cortázari esimene avaldatud jutustus 1946. aastal just Borgese toimetatud kirjandusajakirjas.

Ometi näib, nagu oleks tegemist kahe erinevast ajastust pärit kirjanikuga: Borges jääb paljude jaoks igavesti üksildaseks vanaks pimedaks erudiidiks, kelle originaalsel loominguil ei ole ega saagi olla jälgendajaid või järeltulijaid. Cortázar aga on paljude teadvuses ja fotodelgi noor vihane mees, aktiivse vasaakpöölse maailmavaatega, kirjanduses uuendaja, vormimängudega katsetaja.

Mõlema mehe panus ulmekirjandusesse on teistmoodi, kui nende loomingu sellesse žanrisse üldse paigutada saab (tegemist ei ole muidugi nn teadusliku fantastikaga). Kui tavaliselt leiab sedalaadi kirjanduses aset midagi üleloomuliku või imepärase, siis nii Borgest kui ka Cortázari eristab harjumuspärasest ulmežanrist see, et fantastiline mõde tekib siin kontrastist, vastuolust realistlike asjaoludega, milles tunneme ära oma igapäevase maailma sündmused ja tegelased, kes ei vasta realistliku tausta ootustele, kuid keda käsitletakse siin tavapärasena.

Nii Borges kui ka Cortázar üritavad

raputada lugeja epistemoloogilisi arusaamu, et viia ta maailma, kus irrealne tungib reaalsuse piiridesse ja „nakatab” selle. Ometi on nende viis seda saavutada kui ühe mündi kaks külge. Borgese järgi on meile tuntud maailm kultuuri loodud, see on inimese loodud artefakt, väljaspool seda pole inimene võimeline maailma mõistma, sest see on mingi kõrgema jõu poolt loodud labürint, kaootiline ja hirmutav.

Väljakutse mõistuspärasele

Cortázari loodud maailm seevastu esitab kultuurile pigem väljakutse, väljakutse loogikale, mõistuslikkusele, (mõtlemis)harjumusele, üritab pääseda teisele poole kultuuri skeeme ja struktuure, et puudutada seda, mis Borgesele näib liiga segane ja kaootiline, et inimene seda mõista võiks. Cortázari arvates seisavad mõistmise tee peal ees keel, normatiivse mõtlemise ja tunnetuse kategooriad, ohtumaine ettekujutus ajast ja ruumist. Tema arvates peegeldab meie igapäevane tegelikkus teist tegelikkust, mis pole müstilise ega mütolooiline, vaid sügavalt inimlik, maetud sajanditepikkuse kultuuritraditsiooni alla.

Cortázari arvates täidab kirjandus just seda funktsiooni – raputada meid hetkeks lahti meie harjumuspärasest elust ja näidata, et võib-olla ei lõpe asjad selles punktis, kuhu meie mõtteviis on harjunud neid paigutama. Tema maailm sünnib loomuliku ja ebaloomuliku, mõistuspärase ja loogikavastase koosteksterimisest ja selle tagajärjel lugeja teadvuses tekkivast nihkest. Üks plaan esitab loo loomulikkust või realistlikku versiooni, teine plaan annab samasuguse loomulikkusega edasi sama loo eba-harilikku episoodi või lõpplahendust.

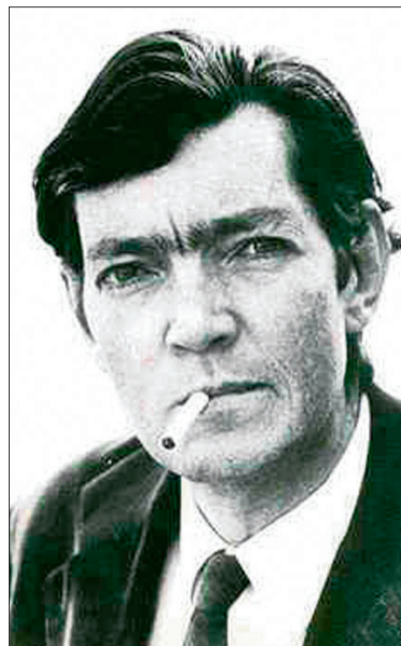
Realistlikud ja fantastilised

„Salarelvad” ilmus 1959. aastal Cortázari kolmanda jutukoguna ja selles si-

salduvad jutud võib jagada kaheks selle järgi, kuidas nad tegelikkust käsitlevad, ehk siis nn realistlikud („Tagaajaja”, „Hea teenindus”) ja fantastilise elemendiga jutud („Ema kirjad”, „Salarelvad”, „Santana ila”), kuigi autori seisukohtadest lähtudes pole sellist eristust teha ehk kohane. Kõik sõltub lugejast ja tema tõlgendusoskusest ja -tahtest. Ka fantastiliste juttude „lahendus” on ambivalentne, neid võib tõlgendada nii fantastiliste kui ka realistlike.

Tuntumad ja olulisemad on siin kaks juttu viiest. „El Perseguidor”, tõlgitud siin kui „Tagaajaja”, kuigi võiks olla ka näiteks „Püüdleja”, on enim käsitatud Cortázari jutustusi ja teatud mõttes murdepunktiiks tema loomingus. Kirjaniku väitel oli ta juba pisut tüdinud sellest, kui hästi tal jutud välja kukkusid. Ta tahtis lõpetada väljamõtlemise ja esteetilise täiuslikkuse otsingud ning käsitleda inimlikku, eksistentsiaalset probleemi, midagi, mis puudutab teda ennast, inimesi tema ümber. Sellest jutust alates väitis Cortázar end mõistvat, et elu oma igapäevase kuluga on võimeline looma niisama palju või rohkemgi fantastilisi olukordi kui nn fantastilise kirjanduse väljamõeldised.

Algul pidi selle uut moodi jutustuse peategelaseks saama kirjanik, kuid see näis Cortázari liiga kulunud võttena. Just sel ajal suri džäss-saksofonist Charlie Parker ning tema lehest loetud lühibiograafia mõjus kui kirjanikule kui ilmutus: „Tundsin otsekohe, et see tegelane on tema; sest tema olemus, seigid, mis ma tema kohta teadsin, tema muusika, tema süütus, tema naiivsus, kogu isiksuse keerulisus on see, mida olin otsinud”. Johnny (nii on peategelase nimi) jaoks mahub aega veel hoopis teise pikkusega aeg ning ruum tema ümber on täis auke nagu sõelapõhi. Teda ümbritsevad inimesed aga peavad oma kainuses Johnny nägemusi meelemürkidest rikutud aju vaimusünnitisteks.

Julio Cortázar

1963. aastal ilmunud romaan „Rayuela” („Keks”), Ladina-Ameerika kirjanduse boomi olulisemaid teoseid, on „Tagaajajas” alustatud temaatika jätkaja ja laiendaja.

„Saataka ila” (nii nimetatakse Argentiinas teatud aastaajal õhus hõljuvaid ämblikuvõrke) peategelaseks/jutustajaks on Pariisis elav tõlkija (ka Cortázar ise töötas tõlgina UNESCO juures ja tõlkis ilukirjandust inglise ja prantsuse keeltes). Lisaks on „Saataka ila” ka jutustus jutustuse kirjutamise probleemist, jutustusest kui fotost, mis lõikab välja tüki tegelikkust ja suurendab seda näitamaks hoopis avaramat tegelikkust kui silmaga nähtu.

Tuntust on jutule toonud asjaolu, et itaalia filmilavastaja Michelangelo Antonioni film „Blow-up” (plahvatus, suurenus) olevat sellest tekstist inspireeritud. Nüüd on ka eesti lugejal võimalus juttu ja filmi omavahel võrrelda ja arvatavasti tõdeda, et tegemist on kahe täiesti erineva looga.

Salarelvad
Julio Cortázar
tõlkinud
Klaarika Kaldjärv
160 lk, kõva köide

Langenud inglitest ja vaimudest

Kuigi deemonid on silmatud küll palju sagedamini kui inglaid, pole iidsetest vaimudest kellelegi saanud osaks samaväärset väärtimõistmist. Paljud deemonid olid kunagi muistsed jumalused või loodusvaimud, kes sageli ettearvatute, maagiliste ja paeluvatenähtude alati elanud meie lähedal – palju lähemal kui inglid –, nad on liiga lähedal, et neid ignoreerida, kuid samas liiga „teistsugused”, et neid tunda õppida.

Inimkond on deemonitesse alati kaskipidised suhtunud: nad on üleloomuliku vaenlased, kelle vastu tuleb võidelda, kuid samas valdavad nad ka üleloomulikke saladusi, mida on võimalik neilt kätte võtta.

Eristuvad ja samalaadsed

Vaadeldes neid loodusolendeid külg külje ja kihv küünise kõrval nende loomulikus keskkonnas – vees, mägedes, metsas, kõrbes, inimeste elupaigas ja psüühes –, juhivad välimäärja tähelepanu nende tunnuste ja motiivide ühistele joontele. Sellisel viisil ületavad nad

kunstlikud piirid, mis näivad neid lahterdavalt eri ajastutesse, kultuuridesse ja vaimsetesse traditsioonidesse. On teadmata, kas need vaimud on sigitanud kollektiivne alateadvus või lugude levimine ühest kultuurist teise. Selge on aga see, et vaatamata nende mitmevälisusele, sütee keerdkäikudele ja üksikasjadele, heidavad nad valgust inimkonna kõige sügavamate mureküsimuste universaalsusele.

Jumaliku viha ettehoiatajad

Deemonlikku kaitsja funktsiooni käsitletakse selles välimäärjas ühe olulisemana. Kõikides kultuurides kutsuvad deemoni kohalolek – või kuuldus tema varitsemisest teatud paigas – ränduri valvusele mõne tabu suhtes, mis juba iseenesest viitab jumalike jõudude kohaloleku. Seal, kus hoitatakse deemonite eest, tuleb eeldada metsa, kõrbe, vee ja mäe piha olemust. Nende paikade vaimud on meeldetuletused vältimaks teatud tegevust või sooritama seda ettenähtud viisil – vastasel korral on oht sattuda jumaliku viha alla.

Belphegor, kega kujutatakse laiskuse kehastusena. Aquino Thomas kirjutas, et kõik patud, mille põhjuseks on teadmatus, pärinevad laiskusest.

Kõigis pärimustes on deemonlikud vaimud ikka eemale hoidnud päeva, armastuse, tõe või mõistuse valgusest. Ometi, tumedate varjudena headuse ümber tiireldes, hoolimata sellest vähe-matki nagu haldjaparved või joostes sellele tormi nagu langenud inglid, annavad need mässulised vaimud kont-

rastsuse ja reljeefuse meie universaalsele arusaamadele headusest.

„Kuigi on üldiselt teada, et kaasaegne inimkond hävitab keskkonda, millest tema eksistents sõltub, et ta üha kiiremini ammendab selle planeedi taastumatuid energiavarusid ja muid rikkusi ... et kuigi nüüdisaja inimene on teadlik sellest tulenevatest ohtudest, ei tee ta nende suhtes ega nende vältimiseks peaaegu midagi,” ütles Václav Havel. „Ma olen sügavalt veendunud, et ainus võimalus on muutus vaimu valdkonnas, inimeadvuse valdkonnas, inimese tegelikus suhtumises maailma.”

Deemonite välimäärja
Carol C. Mack,
Dinah Mack
tõlkinud Karel Viotti
304 lk
kõva köide

ilmunud

Mida teha, et olla terve?

PILVI KULA
autor

Õppekomplekt „Valmistume kooliks” täienes terviseramatuaga. Terviseramat käsitleb tervisega seonduvaid teemasid, mida me vajame igapäevaeluga toimetulekuks.

Lapse tervisekäitumise ja -harjumuste kujunemisele tuleb tähelepanu pöörata juba varases lapseas ja kodu koostöö. Koolieelse lasteasutuse õppe- ja kasvatustegevuse üks eesmärk on aidata lapsel kujundada ettekujutust oma minast, õpetada tunda oma keha, suunata last väärtustama enda ja teiste tervist ning omandama tervise-likke eluviise. Koolieelse lasteasutuse ülesandeks on selgitada lapsele tema enda ja teiste rolle elukeskkonnas ning õpetada teda ohutult käituma. Kõiki neid põhitõdesid on silmas peetud ka „Terviseramatu” koostamisel.

Tööriistu kaudu saab õpilane algteadmised oma tervise hoidmiseks, tugevdamiseks ja esmaabi andmiseks. Tööriistu käsitleb teemasid, mille abil õpilane õpib tunda oma keha ja oskab selle eest hoolitseda, hoida puhtust ja korda, teab, mis on tervisele kasulik ja kahjulik, oskab vältida ohtlikke olukordi ja vajadusel kutsuda abi.

Terviseramatus käsitlevad teemad on tervis, poiss ja tüdruk, mees ja naine, kehaosad, kuidas hoida puhtust, mida teha, et olla terve ja tugev, karastamine, päevakava, tervise-lik toimumine, kuidas käsi ja hambaid pesta, kuidas hambaid hoida, silmade eest hoolitsemine, kehahoid ja õige istumisasend, liikumine ja tervis, liiklus ja ohutus, kuidas abistada õnnetusjuhtumite korral, õnnetused mänguväljakul, ohud veekogu ääres, õnnetused kodus, tuleohutuse tagamine, hammustuste vältimine ja esmaabi, kuidas hädaabinumbri helistada ja abi kutsuda.

Tööriistu teemade käsitlemisel on võimalik rakendada rohkem aktiiv-õppemeetodeid nagu vestlus, paaris- ja rühmatöö, rollimängud jms, mis suunavad last ise avastama ja otsima uut infot piltide ja jooniste uurimisel õpetaja seletuse saatel.

Teemade käsitlemisel saab kasutada erinevaid mängumeetodeid, mille puhul tuleb pöörata tähelepanu suhtlemisoskuse kujundamisele, mõtlemise arendamisele, liikumisele ja õpetuskülje esiletulemisele.

Lisaks sobivad rolli- ja situatsiooni-mängud ning dramatiseeringud. Aktiivsete meetodite toel saab laps kogeda ja ise läbi mängida elulisi situatsioone ja õppida tegema koostööd kaastelgitega.

Tööriistatus on iga teema jaoks eraldi paarislehekülge. Osa vihikust on värvipiltidega, kuid laps saab ise ka joonistada ja värvida.

Õpetajale on abiks tööraamatu lõpus teemade selgitus koos kirjanduse loeteluga.

Valmistume kooliks
Terviseramatu
Pilvi Kula
48 lk
pehme köide

